

Р

*доктора юридичних наук, професора
Вікторії Бабаніної на дисертацію Наталі Никифоренко на тему:
«Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією»,
подану до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії
внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»*

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС поставило перед нашою державою певні вимоги, які необхідно виконати в найближчій перспективі, з-поміж них такі: 1) ефективна протидія корупційним й іншим кримінальним правопорушенням у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; 2) обов'язкове подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Причому декларування має бути відкритим (гласним), крім інформації з обмеженим доступом, а також прозорим, тобто без можливості уникнути декларування чи подати недостовірні дані.

Виконати такі умови допомагає встановлена кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації, однак, з огляду на євроінтеграцію та виклики сьогодення, зокрема воєнний стан, ст. 366-2 та 366-3 КК України потребують змін.

Попри це, проблеми протидії корупції в нашій державі не втрачають актуальності. Забезпечення результативності та сталості зусиль з подолання корупції – не просто вимога громадянського суспільства чи одне з ключових завдань, поставлених Європейською Радою перед українською державною владою як передумова успішної євроінтеграції, це передусім запорука перемоги в міжнародному збройному конфлікті, який триває в Україні з 2014 року, та ліквідації його наслідків.

Хвилеподібна динаміка досліджуваних деліктів, а також подальший аналіз судової практики засвідчують наявність проблем на етапах як виявлення, так і запобігання та розслідування цих кримінальних правопорушень. Тому налагодження ефективного механізму запобігання та протидії корупційним деліктам, насамперед в умовах збройної агресії проти України, має вкрай важливе значення. Зазначене засвідчує актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та підтверджує його теоретичне і практичне значення. Актуальність теми також зумовлена курсом України на інтеграцію з ЄС, обов'язковою умовою якої узгодження норм національного законодавства з нормами держав ЄС, задля розроблення ефективної тактики і стратегії запобігання та протидії не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне корупційним деліктам.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувачки.

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій Н. А. Никифорова відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право. Крім того, вивчення дисертації та наукових публікацій авторки засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертантці визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему. У роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертантка проаналізувала значну кількість джерел, ґрунтовно вивчила роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації з удосконалення кримінального законодавства щодо ст. 366-2 та 366-3 КК України.

Основні положення та висновки дисертації опубліковано в 12 наукових публікаціях, серед яких шість – у наукових виданнях, включених на дату

опублікування до переліку наукових фахових видань України, і шість – у збірниках конференцій.

В Україні створено потужну систему суб'єктів, що здійснюють запобігання та протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, ефективність діяльності яких залежить від рівня їх професіоналізму, фінансового, матеріально-технічного й іншого ресурсного забезпечення, а також якісного нормативно-правового регулювання їхньої діяльності. За результатами аналізу проблем функціонування зазначених суб'єктів визначено перспективи вдосконалення їхнього правового статусу.

За результатами вивчення судової практики й статистичних даних за 2021–2023 роки щодо осіб, які вчиняють ці злочини, встановлено, що здебільшого це чоловіки (62,8 %) віком від 30-ти до 65 років (81,4 %), громадяни України (100 %), які мають повну вищу (32 %) або професійно-технічну (28,9 %) освіту, несудимі (98,7 %), одружені (76,5 %), обіймають посади державних та інших службовців нижчого й середнього рівнів, на час їх учинення є психічно здоровими та психічно стійкими. Серед них можна виокремити корупціонерів (які прагнуть приховати результати свого незаконного збагачення) і «самовпевнених» чи «недбалих» декларантів (які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, з інших причин).

Серед детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, зазначено передусім про: соціально-економічні фактори (недостатній рівень економічного й соціального забезпечення суб'єкта декларування), суспільно-політичні (міжнародний збройний конфлікт, корумпованість представників влади та відсутність політичної волі на протидію корупції), організаційно-управлінські (невжиття суб'єктами запобігання необхідних і достатніх заходів щодо надання роз'яснень антикорупційного законодавства, повідомлення суб'єкта декларування про необхідність подання декларації та строк такого подання, складнощі доказування декларування недостовірної інформації), правові (надмірна

ускладненість і нестабільність норм антикорупційного законодавства в частині декларування, що обумовлює складнощі їх тлумачення та застосування, недосконалість підстав відповідальності за неподання декларації чи декларування недостовірної інформації, обмеження законодавця щодо строків і кількості можливостей подання виправленої декларації), культурно-психологічні (низький рівень моральних й етичних стандартів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, відсутність ідеології державної служби, толерування корупції в суспільстві, психічна залежність окремих суб'єктів декларування від корупційних практик), технічні (недосконалість і технічні проблеми роботи реєстру декларацій, проблеми отримання ключа для електронно-цифрового підпису). Зазначені чинники формують повну картину виникнення та поширення кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, й обумовлюють необхідність застосування комплексного підходу в усіх сферах життєдіяльності суспільства щодо їх усунення.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження. Викладене дає підстави стверджувати, що дисертація Наталі Никифоренко «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» виконана на високому науковому рівні.

Наукова обґрунтованість, рівень виконання поставленого наукового завдання та опанування здобувачем методології наукової діяльності. Наукова обґрунтованість роботи забезпечена різноманітністю опрацьованих джерел, використанням низки різноманітних методів пізнання з огляду на предмет дисертаційного дослідження та опрацювання нормативно-правових актів. У роботі використано джерела кримінально-правової, кримінологічної, а також економічної, адміністративно-правової, цивілістичної і господарсько-правової наук, аналітичні дані Офісу Генерального прокурора, МВС і Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, статистичні дані й матеріали

судової практики, за допомогою яких проілюстровано законодавчі й теоретичні положення.

Авторка на належному науковому рівні з'ясувала стан учинення кримінальних правопорушень, що полягають у декларуванні недостовірної інформації та умисному неподанні декларації, упродовж 2015–2023 років (хвилеподібний характер динаміки: від стрімкого зростання 2017-го та 2022 року до стрімкого падіння 2021 року, обумовлених суспільно-політичними процесами; незначна питома вага в структурі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – у середньому 3 %; різна структура; значний рівень латентності та низька ефективність досудового розслідування).

Встановлено сучасні тенденції вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, зокрема: 1) поява практики притягнення до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації осіб, які займають відповідальне й особливо відповідальне становище (серед них як засуджені, так і виправдані); 2) удосконалення процесу виявлення зазначених деліктів за рахунок покращення механізму перевірки декларацій, роботи працівників НАЗК, налагодження роботи з викривачами; 3) зменшення кількості фактів умисного неподання декларації та декларування недостовірної інформації через здобуття суб'єктами декларування певного досвіду електронного декларування, а також значне покращення роботи суб'єктів запобігання та протидії корупційним і пов'язаним з корупцією кримінальним правопорушенням; 4) удосконалення процесу виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2, 366-3 КК України, що обумовило й водночас ускладнило приховування об'єктів декларування.

Дисертанткою за результатами аналізу предмета дослідження запропоновано систему детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, яка передбачає соціально-економічні, суспільно-політичні,

організаційно-управлінські, правові, культурно-психологічні й технічні фактори виникнення та поширення цих деліктів, що охоплює майже всі сфери життєдіяльності суспільства та обумовлює необхідність застосування комплексного підходу щодо їх усунення.

Отже, результати дисертаційного дослідження Наталі Андріївни, які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів наукового пізнання. Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто. Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Оцінка змісту та оформлення дисертації. Дисертація Наталі Андріївни викладена українською мовою з дотриманням наукового стилю та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (244 найменування на 28 сторінках) і 5 додатків на 43 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 293 сторінки, з них обсяг основного тексту – 208 сторінок.

Основні положення дисертації, що винесені на захист, належно відображено в анотації до дисертації, зміст якої відповідає встановленим вимогам. Перевагами роботи є вмиле обґрунтування авторкою власної думки, ведення наукової дискусії із вченими, послідовний, логічний та системний виклад матеріалу.

За результатами здійсненого дослідження дисертантка сформулювала пропозиції та рекомендації з удосконалення кримінального законодавства щодо

запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано висновки, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, загалом вирізняються аргументованістю та послідовністю.

У дисертації не виявлено порушень академічної доброчесності – плагіату, фабрикації, фальсифікації. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності. Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Наталі Андріївни Никифороенко відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – здійснення кримінально-правової та кримінологічної характеристики злочинів, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, і формування на цій підставі науково обґрунтованих рекомендацій щодо недопущення чи припинення таких кримінально протиправних діянь, усунення їх причин та умов, а також притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Наталі Никифороенко: «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Наталі Никифороенко: «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією», слід зауважити, що воно має певні положення й недоліки, які є суперечливими та потребують додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. Пропозиції дисертантки щодо розроблення комплексу соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-виховних, інформаційно-аналітичних, інформаційно-просвітницьких, правових і технічних, організаційно-управлінських заходів запобігання злочинам, передбаченим ст. 366-2, 366-3 КК України, на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях, значна частина яких має вагомий вплив на запобігання не лише кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а й власне кримінально й адміністративно караним корупційним деліктам.

2. У дисертаційному дослідженні авторка здійснила компаративістське дослідження та виокремила певні аспекти, які притаманні нормам КК інших держав та певні аспекти щодо запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Попри це, авторка не зазначила, чи є положення в законодавстві інших держав, які доцільно імплементувати в українське. Тобто результати порівняльно-правового дослідження не були в повній мірі враховані Наталією Никифороенко під час конструювання моделей нових редакцій норм ст. 366-2 та 366-3 КК України.

Водночас ці зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на науковий рівень дисертації та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачкою. З огляду на викладене, вважаю, що дисертація Наталі Никифороенко на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією», є кваліфікаційною науковою працею, яка містить положення, що мають істотне значення для правничої науки, а саме здійснено кримінально-правову та кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 та 366-3 КК України, і сформовано на цій підставі науково обґрунтовані рекомендації щодо недопущення чи припинення таких кримінально протиправних діянь, усунення їх причин та умов, а також притягнення винних до кримінальної відповідальності, на підставі чого запропоновано прийнятний варіант удосконалення цих кримінально-правових норм.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний або дискусійний характер і не позначаються на загальній позитивній оцінці дисертаційного дослідження, оскільки спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту. А зміст роботи, емпірична база, висновки, акти впровадження відповідають встановленим вимогам і є завершеною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам.

На підставі зазначеного вважаю, що дисертація Наталі Никифоренко «Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією» за своїм змістом відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»; є завершеною, самостійною кваліфікованою науковою працею, що містить науково обгрунтовані результати проведених авторкою досліджень, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для юридичної науки; відповідає вимогам, визначеним Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами), а також наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 щодо оформлення дисертації, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Авторка дисертації – Наталя Никифоренко – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

**професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Вікторія БАБАНІНА